

PITANJE IDENTITETA FRA BERNARDINA SPLIĆANINA, IZDAVAČA HRVATSKOG LEKCIONARA (1495.)

Stanko Josip ŠKUNCA, Split

Proslavili smo 500. obljetnicu Lekcionara fra Bernardina Splićanina, prve hrvatske latiničke knjige tiskane u Veneciji 1495. Glavna proslava tog jubileja održana je od 1. do 4. listopada 1995. u samostanu sv. Frane u Splitu, uz sudjelovanje brojnih i uglednih predavača koji su svestrano rasvijetlili taj izvanredan pothvat naše crkvene i kulturne povijesti.

Odavna se pojavila dvojba – kojem je samostanu u Splitu on pripadao, onom na Poljudu, franjevaca opservanata, ili sv. Frane na obali, franjevaca konventualaca. Te dvije grane franjevačkog reda počele su se u nas razlikovati već prvih desetljeća XV. st., odvojeno poglavarstvo imale su polovicom stoljeća, a definitivna podjela reda izvršena je 1517. godine. Čitavo to vrijeme bilo je dosta fluktuacije među članovima zajednica, pa i to valja uzeti u obzir pri konačnom razrješenju te dvojbe. Budući da je sastavljač Lekcionara u novije vrijeme medijski, a osobito na ovom znanstvenom skupu predstavljen bez rezerve kao član samostana sv. Frane, držimo potrebnim obavijestiti znanstvenu javnost da stvari nisu tako jasne, pače, da ima više argumenata da je on bio član poljudskog samostana.

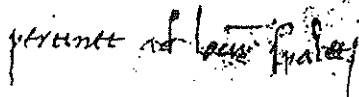
Zahvaljujući istraživanju Petra Runje¹, sada znamo da se fra Bernardin prezivao Drivodilić, da je bio s otoka Brača, vjerojatno iz Nerežišća, a nadimak »de Spalato« dobio je – kako je to bio običaj – po matičnom samostanu u kojem je ušao u red. Od velike je važnosti bilo i Runjino otkriće da je umro 1499. godine. Naime, u prosincu te godine sastavljen je inventar pokretnina fra Bernardina, koji je, kako je napisano, »nuper defunctus in territorio pole« (nedavno umro na području Puše ili na području splitskog polja). Popis stvari učinjen je po nalogu splitskog kneza, a na molbu fra Bernardinove majke Radoslave. Pozamašni inventar njegovih stvari nalazio se u kući bačvara Radoslava i kod trećoredica (tzv. picokara) Radoje i Katarine u splitskom Varošu. Sve te pojedinosti potiču razna pitanja o kojima ćemo usput i ovdje štogod reći, iako je naš zadatak pokušati odgovoriti na spomenuto pitanje. Treba reći da je značenje Bernardinova pothvata stoljećima

¹ P. RUNJE, *Fra Bernardin (Splićanin) Drivodilić i hrvatski Evandelistar tiskan 12. ožujka 1495.*, Marulić, Zagreb, 2/1986., 159–166.

bilo zaboravljeno te da je tek buđenjem narodne svijesti počelo zanimanje za njega. Ovdje ćemo navesti neke pojedinosti koje bi mogle unijeti više svjetla u njegovu redovničku pripadnost, kao i kronologiju pisanja o njemu.

Nekrologij (popis pokojne braće) Franjevačke provincije sv. Jeronima sa sjedištem u Zadru odavna pozna: *A. R. P. Bernardinus a Spalato, vir litterarum studiosissimus; fructus eius studii est versio sat laudanda paleoslavonica Missalis et Breviarii Romani, s datu-
mom smrti 27. srpnja 1500.* Iako nismo u stanju saznati kad je on ušao u ovaj nekrologij (a prvi nekrologiji franjevaca na našem području nastali su krajem XVII. i u XVIII. st.), ovaj podatak s datumom vrlo je važan jer je odnekud morao biti preuzet, a zabilježen je prije kasnijih polemika i jer su braća konventualci sastavljača lektionara poistovjećivali s drugim Bernardinom Splićaninom, koji je živio još do polovice XVI. st.

S tim u svezi spomenimo da među inkunabulama poljudskog samostana (Badalić zna za 33, a danas ih na popisu nalazimo samo 24) ima i jedna s potpisom fra Bernardina Splićanina (*Hic liber concessus est fratri Bernardino de Spaletu* – ova je knjiga ustupljena fra Bernardinu Splićaninu)².

Faksimil potpisa fra Bernardina Splićanina s jedne inkunabule u franjevačkom samostanu na Poljudu

Tradiciju da je sastavljač lektionara bio član poljudskog samostana prenosili su i publicisti XIX. st. Tako učeni franjevački povjesničar fra Donat Fabijanić još 1843. kaže: »Budući da nije postojao sveti tekst u točnom prijevodu i jer ga je svatko prilagođavao svojem govoru i pravopisu fra Bernardin dođe na ideju da spomenutim (tj. hrvatskim o.p.) crkvama pruži dalmatinsko-slavenski epistolar u svom prijevodu»³. Fabijanić u svojoj poznatoj povijesti franjevačkog reda u nas 1864. opisuje fra Bernardina kao člana poljudskog samostana govoreći da je on »prvi izdao ilirski misal«⁴. Nekima smeta upotreba riječi »misal«, no valja reći da su misna čitanja donedavna bila sastavni dio misala, a i sam fra Bernardin u naslovu Lektionara kaže da su njegova čitanja sadržana »in missali«.

² Riječ je o knjizi: ASTESANUS de Ast., *Summa de casibus conscientiae*, Venetiis, 1480. Usp. Š. JURIC – V. FRKIN, Zbirka inkunabula u knjižnicama Franjevačke provincije sv. Jeronima II. Croatica christiana p. (1991.) br. 27, str. 243.

³ D. FABIJANIĆ, *Alcuni cenni storici dei secoli passati in Dalmazia*, Venecija, 1843., 26.

⁴ *Isti, Storia dei frati minori in Dalmazia e Bosina, II*, Zadar, 1864., 135.

O. fra Bernardinu nekoliko godina kasnije, 1846. piše i fra Konstantin Božić, teolog i publicist, u *Zori dalmatinskoj*. Govoreći o razvoju »liturgije slovinske« piše da je »vridni o. Bernardin iz Splita, Male bratje« još godine 1464. tek što je »u Bnetke uvedena slovotičenica« izdao svoj »epistolar gotinskim slovom«⁵. Je li to tiskarska ili njegova osobna zabuna da stavlja tako rano tiskanje lekcionara, nije jasno, ali je poznato da je tisak u Veneciju stigao 1469. godine. Ta pogreška nas čudi, jer je Božić tada još imao pri ruci zadarski primjerak Bernardinova lekcionara. On je, naime, bio vlasništvo samostana sv. Frane u Zadru, gdje je fra Konstantin živio i više godina bio provincijal. Taj najcjelovitiji od četiri sačuvana primjerka baš on je, kako kaže, darovao Venceslavu Lilienbergu, tadašnjem guverneru Dalmacije, koji ga je pohranio u gradskom muzeju, da bi nakon toga postao vlasništvom zadarske gimnazije. Po njemu, kao najcjelovitijem primjerku, izdao je Tomo Maretić *Lekcionarij Bernardina Splitsanina* 1885. kao V. knjigu Akademijinih djela. Ovaj dragocjeni primjerak stradao je ili nestao tijekom II. svjetskog rata. U spomenutom članku o. Božić odnekud prenosi priču da su ninski, barski i zagrebački biskup preveli prvi na slavenski jezik rimski epistolar, po nalogu kardinala Ivana u XI. st. Na tu se tvrdnju kritički osvrće 1863. Vatroslav Jagić, jer je poznato da u to vrijeme zagrebačka biskupija još nije ni postojala. Za Jagića je izdavač Lekcionara »njeki malobraćanin fra Bernardin od Spljeta«⁶.

Tradiciju da je fra Bernardin poljudski fratar prenosi i belgijski publicist. O. Reisenberg-Düringsveld 1856., donoseći da je on »franciscain du couvent de Madona delle Paludi près de Spalato«⁷.

Fra Bernardina poznaju i drugi publicisti XIX. st. koji po svoj prilici samo prenose podatke ranijih autora. Tako ga Franjo Carrara 1846. uvrštava među znamenite ljude Splita, budući da je izdao »primo messaletto illirico«⁸.

I Šime Ljubić ga 1856. uvrštava u svoj *Dizionario*, navodeći da je on franjevac provincije sv. Jeronima i da je uspješno preveo latinski epistolar »in patrio linguaggio«⁹. Budući da u to vrijeme nije postojala konventualska provincija sv. Jeronima (ona je od 1826.–1908. bila udružena s padovanskom), jasno je da je Ljubić fra Bernardina držao opservantom.

Tek krajem XIX. st. počeli su neki pisati da je fra Bernardin Splitsanin, sastavljač Lekcionara, pripadao samostanu sv. Frane na obali. Kako je do toga došlo? Neki su istraživači otkrili da je početkom XVI. st. živio u tom samostanu fra Bernardin Splitsanin koji se 1512. spominje kao vikar samostana, 1514. kao gvardijan, a 1522. kao kustos splitsko-zadarske kustodije. Kad se još uočilo da fra Bernardina Splitsanina spominje u dva navrata, za 1495. i 1518. godinu, poznati crkveni povjesničar Farlati, kako provodi službu čuvara

⁵ K. BOŽIĆ, *Uredjenje S. Šteivnice (Liturgia) Slovinske, Zora dalmatinska* G. III (1846.) br.17, str. 135.

⁶ V. JAGIĆ, *Evangelje u slavenskom prievodu*, Zagreb, 1863., 42.

⁷ O. REISENBERG-DÜRINGSVELD, *Les auteurs dalmates et leurs ouvrages*, Bulletin du Bibliophile belge, tome XII. (1856.), 9.

⁸ F. CARRARA, *Uomini illustri di Spalato*, Split, 1846., 3.

⁹ S. GLIUBICH, *Dizionario degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna–Zara, 1856., 29.

pravovjerja za južnoslavenska područja, neki su počeli držati da je izdavač Lekcionara bio baš taj Bernardin Splićanin. Naime, poznato je da su koventualci obavljali tada tu službu. Tako Miroslav Alačević (1843.–1927.) u svojoj *Gradi za povijest Splita* piše: »Ove godine 1495. u samostanu sv. Frane na obali, a nipošto onoga u Poljudima, življaše franjevac koventualac Bernardin Komulović (De Comulis) koji je čakavski preveo i dao tiskati ove godine u Mlecima na živom jeziku pištule i evanđelja što se puku pjevaju u vrijeme mise«¹⁰. Odakle Alačeviću podatak da se fra Bernardin zvao Komulović? Tko god je imao pri ruci njegovu *Gradu*, mogao se osvjedočiti da je on morao prekopati puno arhivskog materijala da bi zabilježio sve one podatke. On je očito našao nekog fra Bernardina Komulovića u samostanu sv. Frane krajem XV. i početkom XVI. st. Kako drugog Bernardina Splićanina nije poznao, njemu je pripisao i Lekcionar. Ćiril Petešić, pišući opširno o fra Bernardinu koventualcu, to drži zabunom Alačevića koji tobože poistovjećuje Aleksandra Komulovića (1548.–1608.), isusovca koji je 1582. u Rimu izdao svoj *Nauk karstjanski*, i našega Bernardina¹¹. No, kako je Alačević dugo kopao po arhivima, pokolebao se u svojoj tvrdnji pa je kasnije olovkom pribilježio da »se pravo ne zna kome od tadašnjih dvaju samostana franjevac je pripadao... Uopće se malo znade o životu fra Bernardina, ali po časti koju je obnašao u svom redu i zbog djela morao je biti učen i ugledan... Ima on upravo još 1518. putujućeg inkvizitora po Iliriku«¹². Tako nam je jasno na temelju kojih podataka se počelo držati da je priređivač Lekcionara bio koventualac. Naime, na temelju Farlatijevih navoda i na temelju arhivskih podataka s početka XVI. st. u samostanu sv. Frane. Kako je stvarni sastavljač Lekcionara umro 1499., jasno je da ti dokazi ne stoje.

Stoga i nije čudo da ugledni akademik Grga Novak, pisac *Povijesti Splita*, ustraje u mišljenju da je naš fra Bernardin bio poljudski franjevac¹³. I Josip Badalić, pisac djela *Inkunabule u Hrvatskoj*, drži fra Bernardina opservantskim franjevcem. Istražujući, naime, inkunabule u franjevačkom samostanu u Kampur na Rabu, u koricama jedne našao je fragmente nekoliko pisama što ih trogirski plemić Jeronim Lucić šalje u hvarski opservantski samostan i tamošnjem gvardijanu fra Marijanu Korčulaninu, *Ordinis minorum de opservantia* i »patri fratri Bernardino Spalatensi«, a datirana su 1493. i 1494. Na ulomcima su jasne samo adrese, a sadržaj se pisma ne može odgonetnuti. Badalić drži da su vjerojatno povezana s pripremom izdavanja Lekcionara¹⁴. Kad je Ćiril Petešić pokušao razuvjeriti Badalića o identitetu fra Bernardina kojega ovaj drži opservantom, on je ustrajao u mišljenju da je bio član hvarskog samostana. Nezadovoljan Badalićevim odgovorom, obratio se o. Antoninu Zaninoviću, dominikanskom povjesničaru, da on pokuša razriješiti tu dvojbu. On osporava čitanje Badalića da, navodno, iza imena fra Bernardina nema naznake njegovog reda i da ne nalazi dataciju pisama¹⁵.

¹⁰ M. ALAČEVIĆ, *Grada za povijest grada Splita, VII*, ar. 20, rukopis u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, M-65.

¹¹ Ć. PETEŠIĆ, *Bernardin Splićanin, izdavač prvog hrvatskog lektionara (Venecija, 1495.)*, bilješka 79. *Croatia christiana* p. 39/1993., str. 46.

¹² ALAČEVIĆ, 20b.

¹³ G. NOVAK, *Povijest Splita, II*. Split, 1961., 359. *Isti, Split u Marulićevo doba*, Zbornik Marka Marulića, Split, 1950., 105.

¹⁴ J. BADALIĆ, *Inkunabule u NR Hrvatskoj*, Zagreb, 1952., str. 220.

¹⁵ PETEŠIĆ, *Nav. rasp.* 48–49.

Fra Bernardina Splićanina, opservanta, susrećemo u to vrijeme još u Zadru i u Splitu na Poljudu. Tako u Zadru, gdje su od 1454. bili samo opservanti, gospoda Lukrecija, žena zadarskog plemića Jeronima de Soppe, oporučno ostavlja fra Bernardinu Splićaninu 40 dukata da bi za nju hodočastio u sv. Zemlju i molio se za njezinu dušu. Oporuka je pisana 1491. Godine 1494. »venerabilis et religiosus dominus frater Bernardinus de Spalato«, budući da nije u mogućnosti izvršiti želju gđe Lukrecije, određuje Frana de Galellisa, Zadrana, svojim zastupnikom¹⁶.

Dana 31. ožujka 1494. održan je provincijski kapitul opservanata na Poljudu u Splitu i tu je fra Bernardin iz Zadra premješten na Poljud za gvardijana. Stoga ga 1495. susrećemo tu na samostanskom kapitolu (»Ven. Fr. Bernardinus de Spalato dicti loci seu domus guardianus«). »Čini se, piše Petar Runje, da bi taj redovnik mogao odgovarati eksplicitu Lekcionara, inkunabule iz 1495.«¹⁷

Poslije ovog spomena nemamo više direktne indikacije o nazočnosti fra Bernardina na Poljudu. Naime, na samostanskom kapitolu 1496. na kojem se nalazi jedan broj fratara spominjanih i 1495. nema fra Bernardina, a zbor vodi njegov vikar (spomenut i lani) fra Serafin Kotoranin¹⁸. Je li ta odsutnost slučajna ili već nagovještava neprilike u kojima se našao naš fra Bernardin? Naime, okolnosti vezane uz inventar njegovih stvari pokazuju da je tiskanje Epistolara donijelo fra Bernardinu puno nevolja. On se, po svoj prilici, za izdavanje svojega Lekcionara obratio raznim prijateljima koji su mu posudili novac da bi isplatio tiskarske troškove. Kako prodaja nije baš brzo tekla, ni povrat novca nije bio moguć. Možda je i zato premješten u matični samostan na Poljud, da bi tu pokušao riješiti taj problem. Možda mu je privremeno poslužilo i onih 40 dukata što ih je dobio od gospođe Lukrecije u Zadru. Ili zato što nije htio zajednicu opterećivati tim problemom, ili fratri nisu htjeli imati s tim posla, on se po svoj prilici privremeno ili stalno udaljio iz samostana zajedno sa svoja 173 neprodana lektionara, svojim knjigama i drugim životnim potrepštinama¹⁹. Kamo je otišao? Možda nismo daleko od istine ako kažemo da je postao kapelan franjevačkih trećoredica (tzv. picokara) kod kojih je i nađen dio inventara (krevet, posteljina, pećica, časoslov i dr.)²⁰. To je zacijelo bilo i njegovo posljednje prebivalište, pa stoga držim da treba odbaciti mišljenje da je umro na području Pule. Umro je negdje na splitskom polju. Naime, u dokumentima onoga vremena naše *lj* pisalo se kao *l* (na pr. Poliza – Poljica), pa ono *pole* treba čitati *polje*. Da je umro u Puli, zacijelo bi bilo napisano »in Histria«.

U to vrijeme pravila je oporuku utemeljiteljica samostana franjevačkih trećoredica (picokara) Stanica Radić, ugledna plemkinja koja je pred Turcima pobjegla iz Jajca i nastanila se u Splitu. Drugog siječnja 1497. ona oporučno određuje za svoju nasljednicu gospođu

¹⁶ P. RUNJE, *O fra Bernardinu Splićaninu, priređivaču prvog izdanja hrvatskog lektionara*, ponovno Crkva u svijetu 1/1995, Split, 107.

¹⁷ *Isto*, 109.

¹⁸ *Isto*, 109.

¹⁹ RUNJE, *Fra Bernardin*, Marulić 2/1986., 165.

²⁰ *Isto*, 166.

Ursu udovu »Ioanis Petrovich de Poliza«, a za upravitelje i prokurore njezinih sestara franjevske koje će odrediti »Reverendo padre miss. Vicario del ordine de S. Francescho de observantia«²¹. Ali, osim njezine velike kuće kod sv. Ciprijana, ona ostavlja sestrama i druge kuće od kojih je jedna »posta in burgo de Spalato« blizu neke lokve »Pistora« koja se nalazila na području današnjeg kazališta²². U toj su kući vjerojatno živjele trećoredice Radoja i Katarina i tu se našao dio fra Bernardinovih stvari. Skrhana brigama i bolešću, smrt ga je zadesila naglo, dok je pješao splitskim poljem, 27. srpnja 1499. Nije vjerojatno imao puno godina, kad mu je još majka bila živa. Kako je problem isplate dugova ostao neriješen, a fratri nisu htjeli za to preuzeti brigu, njegova se majka pobrinula da se popišu njegove stvari, osobito knjige, kako bi se namirili neisplaćeni dugovi. Vjerojatno tako treba razriješiti enigmnu zašto se za njegove stvari nisu brinuli sami fratri. On se, naime, u spomenutom zapisniku još uvijek bilježi »de ordine s. Francisci«, tj. redovnik franjevac.

Ne njećemo, dakle, da se u isto vrijeme i u samostanu sv. Frane u Splitu nalazio drugi ugledni fratar Bernardin Splitsanin, inkvizitor, kojega u godini 1495. spominje Farlati i koji je 1497. prisutan na samostanskom kapitulatu pod imenom »dominus frater Bernardinus«; je li mu prezime Komulović ili Marković, ne znamo, ali držimo da je fra Bernardin Drivodilić rodom s Braća bio franjevac opservant i da je on priredio za tisak prvo latiničko tiskano djelo na hrvatskom jeziku.

Pobornici mišljenja da je fra Bernardin Drivodilić bio konventualac najviše se oslanjaju na činjenicu da je prigodom njegove smrti nađen pozamašni inventar njegovih pokretnina. To tumače činjenicom da su ti fratri smjeli imati tzv. »peculia«, tj. prava posjedovanja osobnih dobara. Oduvijek je bila praksa kod redovnika da sa sobom imaju osobne potreptine, osobito knjige koje bi odobrenjem poglavara smjeli ponijeti i pri premještaju. Tako po našim starim knjigama i inkunabulama nalazimo zabilješke poput: »Hic liber concessus est fratri...«, tj. iako u krajnjoj liniji to nije njegovo vlasništvo, de facto ga on trajno nosi sa sobom, ali sam uvjeren da ta dobra u svim zajednicama, pa i konventualskim, poslije smrti pripadaju zajednici. Fra Bernardin je sve svoje stvari držao izvan samostana, da bi se njima služio, a ne da bi ih, kako misli Marijan Žugaj, privremeno pohranio pri premještaju u Pulu²³. Neće valjda, još u ono doba, krevet i peći voziti u Pulu. Stoga, budući da se za stvari ne brinu fratri, možemo jedino zaključiti da se fra Bernardin pravno našao izvan zajednice ili prihvatiti spomenutu soluciju, da je majka preuzela obvezu isplate dugova za tiskanje Lekcionara.

Nije uvjerljiva ni tvrdnja da je čuvar pravovjerja bio najpoznatiji da priredi Lekcionar. Ti ljudi, školovani u Italiji, bili su ljudi od povjerenja u Rimskoj kuriji, a ova ne bi blagonaklono gledala da se dijelovi mise čitaju ne na staroslavenskom, nego na živom narodnom jeziku. Da to nije išlo baš glatko, govori i odredba splitskog nadbiskupa Bernarda Zanne,

²¹ RUNJE, *O fra Bernardinu*, Crkva u svijetu, 1/1995., 110

²² K. JURIŠIĆ, *Samostan franjevačkih trećoredica »Picokara« sv. Ciprijana u Splitu (1493.–1905.)*, Prijatelj zbornik II, Split, 1992., 336, bilj. 35.

²³ M. ŽUGAJ, *'Gospodin' Fra Bernardin Drivodilić 'Splitsanin' i njegov Evandelistar tiskan 1495.*, Marulić, 2/1987., 202.

izdana 1511., dakle 15 godina iza Bernardinova Lekcionara, kojom svim svećenicima zabranjuje čitati puku Sveto pismo na hrvatskom, osim evanđelja, poslanica, u ispovijedi i pričesti²⁴.

Naprotiv, potrebu da se puku obraćaju narodnim jezikom osjetili su baš oni koji su s narodom više i komunicirali, a to su bili opservanti.

A da su se baš dalmatinski opservanti bavili prevođenjem liturgijskih tekstova za potrebe naroda mogu potvrditi i ove činjenice:

Ulomak najstarijeg poznatog hrvatskog lekcionara iz XIV. st. poznat pod nazivom *Korčulanski lekcionar* pripadao je franjevačkom samostanu na Badiji kod Korčule. Sad se čuva u mađarskom nacionalnom muzeju u Budimpešti²⁵.

Zadarski lekcionar, rukopis iz prve polovice XV. st., pisan čakavskim dijalektom iz okoliše Zadra, bio je vlasništvo samostana sv. Frane u Zadru, a 1888. darovan je dvorskoj biblioteci u Beču²⁶. Već smo spomenuli da je i najsačuvaniji primjerak Bernardinova lekcionara bio vlasništvo samostana sv. Frane u Zadru. Fra Bernardin je bio u Zadru kad je pripremao lekcionar, a da se služio i zadarskim pokazuje i činjenica da su u jednom i drugom identični ili posve slični ovi dijelovi: navještaj pomičnih svetkovina, blagoslov maslina na Cvjetnicu i čitanja votivnih misa²⁷. Razumije se da je fra Bernardin, Bračanin, htio jezik malo približiti splitskoj okolici iz koje je potekao. Osim toga, zadarski ima više teksta na latinskom, teksta koji je namijenjen narodu, dok je Bernardin, mlađi, pohrvatio sve što govori narod.

Potpisani je nedavno našao u arhivu samostana sv. Frane u Zadru dio starog hrvatskog lekcionara (18 stranica) koji sadrži čitanja iz oficija Svetog tjedna (lamentacije Jeremije proroka, iz poslanica sv. Pavla i tumačenja sv. Augustina) pisana na papiru u vrlo čitljivoj humanistici, koja se jezikom i ortografijom puno približuje Bernardinovu lekcionaru. To zaslužuje da bude temeljito proučeno od stručnjaka. No i ovi fragmenti govore da su naši fratri bili vrlo aktivni u približavanju svetih tekstova narodu.

Ne držimo da smo kazali posljednju riječ s obzirom na identitet fra Bernardina Splićanina. Neka to kažu argumenti, povijest, a ne želje. Stoga se čudimo da su znanstvenici tako olako izricali sudove o ovom pitanju, ne donoseći nikakve dokaze.

²⁴ FARLATI, *Illyricum sacrum*, III, Venecija, 1745., 430.

²⁵ J. FUČAK, *Šest stoljeća hrvatskog lekcionara*, Zagreb, 1975., 199.

²⁶ *Isto*, 200.

²⁷ *Isto*, 208.

RIASSUNTO

In occasione del 500. anniversario del primo libro in lingua croata in caratteri latini, Il lezionario di Fra Bernardino di Spalato, stampato a Venezia nel 1495. di nuovo è sottolineata l'importanza di questa opera importante per la cultura croata.

Da tempo si disputa sull'identità di questo celebre francescano, se era di famiglia osservante e apparteneva al convento di Paludi a Spalato, oppure di famiglia conventuale del convento di S. Francesco di Spalato.

L'autore dimostra che la tradizione di essere osservante ha più appoggio nei documenti. Tra l'altro fra Bernardino quale il redattore del Lezionario e da molti anni segnalato nel necrologio dei padri osservanti della provincia di S. Girolamo con la data della morte, 27. luglio 1500. (oggi si sa che lo era esattamente nel 1499. e che portava il cognome Drivodilić). Inoltre nel convento di Paludi (Split) c'è un incunabulo con la nota: Hic liber concessus est fratri Bernardino di Spaleto. Questo frate in quell'epoca è segnalato nei conventi osservanti di Zara, Lesina e Spalato.

In fine l'autore documenta la tradizione diffusa nei conventi osservanti di tradurre testi liturgici latini in lingua vernacola.